

BİLGİ TOPLUMU VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM***Yard.Doç..Dr. Mehmet MEDER******ÖZET**

Bu çalışma bilgi toplumu kavramı ile onunla ilişkili olan sosyal değişimi tartışmaktadır. Bilgi ekonomik gelişmenin ve teknolojinin temel karakteristiğidir. Bu nedenle, toplumun kendini de saracak şekilde hayatın içine uzanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Toplumu, Edinilmiş Bilgi, Sosyal Değişim, Bilgisayar, Bilgi

ABSTRACT

This paper argues that the concept of Information Society and related to social change. Information is the basis of economic growth, and the essential characteristic of technologies. So, the link with information should now have been extended to embrace society itself.

Keywords Information Society, Knowledge, Social Change, Computers, Information

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin oldukça büyük kısmı, tarımsal üretimin merkezi bir yer tuttuğu bir yaşam dünyası çerçevesinde şekillenmiştir. Endüstri devrimi ile birlikte, toplumlar artık geri dönüşü olmayan bir yola girmişlerdir. Durkheim'in işbölümü, Weber'in rasyonalizasyon temaları ile açıklamaya çalıştıkları bu dönem, katı olan tüm maddelerin formunu değiştirme anlayışının, yerkürenin büyük bir bölümünde yaygınlaşmasına denk düşer. Gelişme-az gelişme sorununun önemi bir yana, bizzat değişme olgusunun hızı ve yoğunluğu tüm ulusların karşılaştıkları ciddi bir süreçtir. Bugün gelinen nokta ise, bilginin, toplumda artık en merkezi konumda olduğu ve enformatik toplum gerçeği ile yüz yüzeyiz. Bu çalışmada, bilgi toplumunun niteliklerine değinilecek ve sosyal yapıda/yaşamda ne gibi değişim, dönüşümlere neden olduğu konusuna değinilecektir. Bilgi teknolojileri, uzay

* Ülkemizde uzun süreden beri bilgi diye çevrilen 'Information' kavramı aslında sözlük karşılığı olarak, haber, malumat anlamına gelmektedir. Enformasyon toplumu ise bilgi toplumu diye karşılanmıştır. Bu çalışmada biz de bilgi toplumu kavramını tercih ettik.

** Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

teknolojileri, bilişim teknolojileri ve bunların sosyal yaşamdaki uzantıları kavramsal esaslar çerçevesinde irdelenecektir.

BİLGİ TOPLUMU

Dünya, 250 yıllık endüstri çağından yeni bir çağa geçmektedir. Bu çağ, esasta tarım ve endüstri çağlarının bir çok temel özelliğinden farklılaşmış ve yeni yaşamsal pratikler üreten elektronik bir çağdır. Bilgi çağı, dönüştürücü gücünü insan zihninden ve karşılıklı bedenlerin sinerjisinden alan, temelde, insani gelişmişliğin sermayesine dayanan bir toplumsal dönüşüm olarak şekillenmektedir.

Bilgi toplumu teorisyenlerinden Masuda, endüstri toplumlarının merkezileşme özelliğine karşı, enformasyon toplumlarının 'çok-merkezli' olduğunu söyler(Bozkurt,1996: 165). Enformasyon toplumunun bu çok-merkezli özelliği, sosyal yapıda ve siyasal alanda, Masuda ve Bell(Bozkurt,1996:165)'e göre, iki sonucu doğurur: Birincisi, bilgi teknolojilerinin sınır tanımaz özelliği, geleneksel yapı ve değerleri çözmekte ve bireysel haz ve yaşantıyı merkezileştirmektedir. İkincisi ise bu 'çok-merkezlilik' yada 'merkezsizleşme' ulus-devleti ve onun tüm sosyal/siyasal bağlarını içeriden ve dışarıdan kuşatmaktadır. Drucker ise bunu küreselleşme ile yerelleşme/aşiretleşmenin eşzamanlılığı olarak nitelendirmektedir. Bu anlamıyla 'Bilgi Toplumu' küresel bir toplumdur. Dordick ve Wang (1993:116)'a göre küresel pazar ekonomisi, modern telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri sayesinde mümkün hale gelmiştir. Çoban(1997:36-47) Bilgi Toplumu'nun özelliklerini özetle şöyle sıralar: Bilgi, merkezi önemdedir, işletmenin mantığı küreseldir, bilgi sektörü kurumsallaşmıştır, çevre koruma bilinci yüksektir (ekolojik ekonomik model, sürdürülebilir kalkınma vs. gündemdedir), gönüllü kuruluşlar etkindir (sivil toplum), birey merkezi öneme (tüm kurumsal etkinliklerde) sahiptir, yoğun bir bilgisayarlaşma söz konusudur ve toplum örgütlü (sivil) bir toplumdur. Castells(1997:21)'e göre bilgi toplumu (information society), bilginin toplumdaki rolünü vurgulayan bir kavramken; bilgilen(diril)miş (informational society) toplum ise, sosyal örgütlenmenin özel bir şeklinin niteliğini gösterir.

Tarım toplumunda insan, coğrafi ve iklimsel koşullara fazlasıyla bağlı bir tarım ekonomisinin sürdürülmesinin motoru konumundaydı. Daha çok cemaatsel bir algı dünyasının sınırları içindeki bu insanın teknik imkanları, bugüne kıyasla yok denecek kadar azdır. Skolastik, dogmatik bir felsefi dünyası olan tarım toplumlarında bilgi, pratik bilgeliğin anlamında sosyal bir boyuta sahipti. Endüstriyel dönüşümle birlikte, insan, doğanın bakir halde dönüştürülmeyi bekleyen büyük bir enerji deposu olduğu anlayışına doğru bir dönüşüm geçirdi. Endüstriyel toplum, yoğun iş bölümünün olduğu ve standart üretimin örgütlendirildiği bir toplumdur. Bell (akt.Poloma, 1993:328-30)'in endüstri toplumu için "enerji"ye ve temelde doğal enerjiye bağımlı olduğu tespiti, endüstri öncesi toplumlar için de, "fiziksel insan gücü"ne bağımlı olduğu gerçeğine yaptığı vurgu, endüstri-sonrası toplumun temelde bilgi üzerinde yükseldiği sonucu bizi, üç katlı bir toplum şemasına götürür. Bu şema tarım, endüstri ve bilgi ekseninde yükselen üç toplumsal formasyona karşılık gelir. Sosyal hayat, tarım toplumunda, insanın fiziksel gücünün yaratım potansiyelleriyle sınırlıdır. Endüstri toplumu, iş bölümü ve makinenin ortak enerjisiyle pazar toplumunu yaratmıştır. Fakat artık toplumsal hayatın üretim/dönüşüm eksenini "bilgi"ye kaymıştır. Bell (akt.Poloma, 1993:326-7) endüstri sonrası bilgi toplumunun beş boyutunun olduğunu söyler: Bunlar; birincisi, "mal üretiminden hizmet sektörüne doğru bir

değişimin yaşandığı ekonomi ile ilgilidir". İkinci boyut; "...çalışma alanı içinde ortaya çıkar. Bu alanda gözlemlenen, yapılan işin türünde teknik ve profesyonel sınıfın üstünlüğü lehine bir değişimdir". Üçüncü boyut, "sanayi sonrası toplumun, toplum için gerekli yeniliklerin sağlanmasında ve politik kararların alınmasında kuramsal bilginin merkezi rol almasıdır". Dördüncü boyut ise "teknoloji ve teknolojik değerlerin kontrolü anlamında geleceğe yöneliktir". Son boyut ise "karar almayı ve yeni bir entelektüel teknolojinin yaratılmasını içerir." Bell'in bu tasnifi, endüstri toplumunun zeminiyle, bilgi toplumunun zemininin farklı temellerde kurulduğu fikrini oluşturmaktadır. Endüstri toplumunda üretimi mümkün kılan, standardize/rasyonalize edilmiş işbölümüdür.

Martin; teknolojik, sosyal, iktisadi, siyasal ve kültürel açılardan bilgi toplumunun gelişim modeli için şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

Bilgi Toplumunun Gelişimi İçin Kriterler

Teknolojik Kriter	Bilgi teknolojileri anahtar güçtür. Evde, eğitimde, fabrikada bilişim teknolojilerinin yaygın bir kullanımı söz konusudur.
Sosyal Kriter	Bilgi hayat kalitesini çoğaltır.Yaygın enformasyon bilinci, yüksek nitelikli bilgiye son kullanıcı erişimi yaygındır.
İktisadi Kriter	Bilgi, iktisadi faktörlerin anahtarıdır: kaynak, hizmet, mal, ürün ve istihdam gibi.
Siyasal Kriter	Bilginin serbestiyeti, uzlaşma ve katılımın artmasıyla karakterize edilen siyasal sürece yol açar.
Kültürel Kriter	Ulusal ve bireysel gelişmenin ilgi merkezindeki bilgi, değerinin yükselmesiyle, bilginin kültürel değerinin tanınması

Kaynak:William J. Martin,(1988) The Information Society, s:40

Castells(1997:17) endüstriyel toplumda üretimin ana kaynaklarının, üretime ve dolaşımında, enerjinin merkezden dağıtılmış olarak kullanma yeteneğinde gizli olduğunu belirtir. Network ya da bilgi (enformation) toplumunda ise gelişmenin, üretimin; bilgi ağları, bilgi bağlantıları, bilişim sistemleri ve sembol iletimleri temelinde örgütlendiğini tespit eder. Üretimin artık enformasyonist temelde yeniden örgütlendiğini ve bu mantıktan geri dönmenin artık mümkün olmadığını söyler. Sosyal örgütlenmeler de bu enformasyonist mantığın dolayımına girmiştir. Endüstri ve tarım toplumunda da bilginin önemli bir yeri olmakla birlikte, bilgi toplumunda, diğerlerinin tersine, toplumun eksenini bilgi olmuştur. Bu durum tarım toplumunda, insanın fiziksel enerjisi iken, endüstri toplumunda, iş bölümü ve rasyonalizasyon temelinde standartlaştırılmış bir pazar ekonomisidir. Bilgi toplumunda bilgi, kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Enformasyon toplumu kuramcılarında Masuda, enformasyon toplumu ile endüstri toplumu arasındaki temel farklılıkları karşılaştırdığı tabloda, teknolojik, sosyo-ekonomik ve değer ölçüleri anlamında her iki toplumsal formasyonun farklı anlayışlar üzerinde yükseldiklerini iddia etmektedir.

Endüstri ve Bilgi Toplularının Karşılaştırılması

		Endüstriyel Toplum	Enformasyon toplumu
Yenilikçi teknoloji	Öz	Buhar makinesi	Bilgisayar (bellek, hesap)
	Temel fonksiyon	Fizik emeğin ikamesi ve yaygınlaştırılması	Zihni emeğin ikamesi
	Üretim gücü	Maddi üretim gücü	Enformasyon üretme gücü
Sosyo-ekonomik yapı	Ürünler	Faydalı mallar ve hizmet	Enformasyon, teknoloji, bilgi
	Üretim Merkezi	Modern fabrika	Enformasyon hizmetleri
	Piyasa	Yeni dünya, sömürgeler tüketici satın alma gücü	Bilgi sınırlarında ve enformasyon alanında artış
	Lider endüstriler	İmalat, mak. kim. endüstrisi.	Entelektüel endüstriler
	Endüstriyel yapı	Birincil, ikinci ve üçüncül endüstriler	Bilgi, enformasyon end. Matrix endüstriyel yapı
	Ekonomik yapı	Mal ekonomisi(iş bölümü, üretim ve tük. ayrımı)	Ayrıca dördüncü endüstri Sinerjik enerji(ortak üretim ve faydalanma)
	Sosyo-ekonomik prensip	Fiyat prensibi	Amaç prensibi
	Sosyo ekn. özne		
	Sosyo-ekn.sis.	Teşebbüs	Gönüllü topluluklar
	Toplum şekli	Özel teş.rek.kar	Alt yapı, sinerji, top.yar.ön
Ulusal hedef	Sınıflı toplum	Fonksiyonel toplum	
Hükümet şekli	Kaba ulusal hedef	Kaba ulusal tatmin	
Sosyal	Parlamentar demokrasi	Katılımcı dem	
değişmede güç merkezi	İşçi hareketleri, grevler	Vatandaş hareketleri	
Sosyal problem	İşsizlik, savaş, faşizm		
En ileri aşama	Kitle tüketimi	Terör, gelecek şoku, öz.yaş	
		Yüksek kitle bilgi üretimi	
Değerler	Etik değerler	Maddi değerler, temel insan hakları, insancılık	Zaman değeri, Self disiplin, sosyal katkı
	Değer ölçüleri	Rönesans (Bireyin özgürleşmesi)	Küresel (insan ve doğa) bütünleşme
	Zamanın ruhu		

Kaynak:Bozkurt (1996:43, Masuda:1990; 6-7)

Tablodan da anlaşılacağı üzere endüstri toplumunun doğal kaynaklara, donanım merkezli teknolojiye olan bağımlılığı, bilgi toplumunda dijital bilgi sistemlerine ve yazılıma kaymış gözükmektedir. Endüstri toplumunun ulus-merkezli yapısı ile bilgi toplumunun küresel çerçevesi ve içeriği daha da belirginleşmektedir.

Habermas(1993:71), teknik bilginin pratik bilince aktarılması sorununun, yalnızca boyutları açısından değişmediğini söyler. Ona göre, teknik bilgi birikimi, artık klasik zanaatların pragmatik olarak kazanılmış teknolojileriyle sınırlı değildir. Teknolojiler için değerlendirilebilir olan bilimsel bilgiler biçimini almıştır.

Toplumun Değişen Yüzü: Bilgi Teknolojileri ve Sosyal Değişmeler

Castells(1997:5-17) bilgi (veya network) toplumunun teknolojiyle olan ilişkisini; teknoloji toplumu belirlemeyeceği, onu somutlaştıracağı, aynı zamanda da toplumun teknolojik yenilikleri belirlemediği, onu kullandığı, teknoloji-toplum deterministik ikilemin dışında, bir zorunluluk biçimi olarak ele alınması gereken girift bir ilişkiyi içinde barındırdığı şeklinde açıklar. 1970'lerden sonra bilgi ve uzay teknolojileri ile askeri teknolojilerdeki yoğun atılım/gelişme kısa sürede toplumsal yaşamın tüm katmanlarında etkilerini gösterdi. Bilgisayar, televizyon, iletişim araçları, yüksek hızlı ulaşım araçları, internet, uydular vs. toplumun tüm teknik alt yapısını kuşattı. Rüzgar gülüyle, suyla elektrik üreten teknoloji, yerini büyük oranda (eski çevresel uyumu yüksek teknolojiler de devam etmekle birlikte) nükleer enerjiye bıraktı. Tüm enerji üretimi ve tüketim alışkanlıkları değişti. Bilimsel çalışmalar teknolojinin müthiş bir etkisi altına girdi (teknobilim). Ulaşım teknolojilerindeki değişim ise klasik mekan kavrayışını paramparça etti. Beck (2000:20-21) bu durumu şöyle özetler:"Mesafelerin yaklaşması da aynı anlama gelir. Dünyanın hiçbir yeri artık ulaşılamaz değildir. Haberleşmenin ve ulaşımın yeni anlamlarına teşekkürler". Bu durum küresel bir ekonominin de motor gücünü oluşturmaktadır. Elektronik çağ değişik ve sonsuz bilgi ağlarını birbirine bağlayan ve her yeri ulaşılabilir kılan endüstri-ötesi bir anlama sahiptir. Bu anlamıyla bilgi trafiği, üretimin de temelini oluşturmaktadır. Bilginin hızı, hem maliyeti düşürmekte, hem de pazar gücünü artırmaktadır. Bu sonsuz rekabet ortamı, bilgi toplumunun, sonsuz sinerjik bileşimlerden oluştuğunu göstermektedir. Bu durumun en somut örneklerinden birisi, tüm kurumsal işletmelerin artık hangi mantık etrafında kurulduğunu göstermektedir.

Bilgisayar yazılım teknolojisinin devlerinden olan Microsoft'un başkanı Bill Gates(1999:227), kendi işletme mantıklarını şöyle anlatmaktadır : "Amaç, kurumsal zekayı ya da şirket IQ'sunu artırmaktır. Günümüzün dinamik piyasaları bir şirketin başarılı olabilmesi için yüksek bir IQ'ya sahip olmasını gerektirir. Kurumsal zekayı ya da şirket IQ'sunu şirkette birçok akıllı kişi bulunması gerekir anlamında kullanmıyorum; işe akıllı insanlarla başlamanın yararı vardır tabii. Kurumsal zeka şirketinizde bilginin azami insana ne hızda yayıldığı ve insanların birbirlerinin düşüncelerinden ne kadar yararlanabildiklerinin ölçüsüdür. Şirket IQ'su hem tarihsel hem de başkalarının düşüncelerinden yararlanma becerisi kurumsal zekaya katkıda bulunan unsurlardır". Aynı yerde Gates "Kurumsal zekası yüksek bir şirkette çalışanlar, birbirleriyle kusursuz bir işbirliğine girebilirler, bir proje çevresinde çalışan bütün kilit insanlar bilgilendirilebilir ve harekete geçebilirler...Dijital bilgi akışı böyle bir grup bağlılığı oluşturabilir". Aslında Gates'in bu yorumları küresel işletmelere hakim olan düşüncüyü ve aynı zamanda bu durumun küresel sonuçlarını daha anlamlı kılmaktadır. Dordick ve Wang(1993:5) da, bilgi teknolojileri ile modern iletişim teknolojilerinin, şirketlerin küresel olarak toplanıp yapılanmasının belkemiğini oluşturduğunu ve dünya ölçeğinde kapitalizmin egemenliği rüyasını da gerçeğe dönüştürdüklerini iddia etmektedirler.

Yaygınlaşan bilgi ve uzay teknolojileri gündelik yaşamın bütün alanlarında kendini hissettirmektedir. Bu süreç, bilgi teknolojilerinin sunduğu hıza eklenince insanlar için baş döndürücü bir biçime bürünmüştür. Sosyal yaşamın makinelerle kuşatılması, insan-makine ilişkisini yeni bir boyuta taşımıştır. Ayrıca bilgi toplumunda makinenin siber (cyber) bir içeriği vardır. Amitai Etzioni bilgi toplumunda siberetik faktörün üç açıdan çok önemli sonuçlar doğurduğunu söyler.

Bunlar:

- 1- Bilgi: Toplumda kontrol şansı bilgiyi elinde bulunduranlara bağlıdır.
- 2- Karar Alma: Siberetik kontrol, karar alma sürecinde bilgiyi elinde tutanları öne çıkarır.
- 3- Güç: Toplumda gizil ve akışkan güç, uzmanlar tarafından yönlendirilir (Poloma,1993:312-4).

Toffler (1981:111-2) endüstri toplumundaki bürokratik egemenliğin yerini, bilgi toplumunda “belirli bir tasarı yada amaç için seçilerek veya atanarak kurulmuş bir örgüt anlamına gelen ” adhokratik bir egemenliğin alacağını ve bunun da tamamen yüksek kalitede eğitimden geçmiş oldukça da geniş insan çevrelerini anlattığını söylemektedir. Adhokrasi, işletmenin yavaşladığı zaman kemikleşme değil, çözülme eğilimi gösteren bir örgütlenme biçimidir. Çünkü bu örgütlenmeler, verimlilik mantığı üzerinde kurulmuştur. Bu anlamda küresel işletme mantığıyla birebir çakışmaktadır. Bu bilgi tabanlarının, toplumun yeni seçkinlerini de belirlediğini göstermektedir. Teknolojik içeriğin tüm toplumsal süreçleri bu denli etkileme gücü olması, bilgi toplumundaki hiyerarşik düzeneğin, bilginin ve bilgiyi elinde tutanların ekseninde biçimlendiğini göstermektedir. Bilgi toplumunun bu anlamda devamlılığı için üç öge karşımıza çıkmaktadır:

- 1- Yüksek kalitede ulusal eğitim
- 2- Gelişmiş bilimsel alanlar ve faaliyetler
- 3- İleri teknoloji üretimi ve dönüşümü (Kutlu,2000:66-76).

Bilgi teknolojileri, bu anlamıyla toplumsal yaşamın her alanında bilgiye başvurma ve bilgilenme ve ayrıca bu bilgiyi kullanabilme zorunluluğunu dayatır. Bilişim teknolojileri sonuçta onu kullanabilme bilgi ve becerisini zorunlu kılan bir içerik ve mantıkla düzenlemiştir. Bilgi teknolojileri, toplumun, toplumsal hayatın vazgeçilmez bir aracıdır artık. Bu, bireylerin, toplumsal yaşamla bağ kurdukları her kurumsal bağlamda bilgi teknolojilerinin sosyal bir uzantısıyla yüzleşmesine yol açmıştır. İnternet ve cep telefonunun bireysel yaşamı psikiyatrik süreçlere konu olunacak kadar etkilemesi/belirlemesi ise, teknolojinin tüm sosyal süreçleri kuşatıp belirlediğinin açık bir göstergesidir. İnsan bedeninin bu süreçlere konu olurken oluşan edilgenliği, insanların makine tarafından tüm algı içeriklerinin dönüştürülmesi anlamındaki bağımlılığının göstergesidir. Dordick ve Wang(1993:114), Amerika örneği üzerinden, bilgi teknolojilerinin eğitimi, iş hayatını kolaylaştırdığını; otomasyon sistemleri ve akıllı bilgisayarlar sayesinde hızlı ve yüksek verimli iletişime ulaşarak birçok rutin işleri gündemden düşürdüğünü belirtmektedirler. Ayrıca iş saatlerinin kıaldığını elektronik alışverişle, şehir trafiğinin de azaldığını belirlemişlerdir. Tomlinson(1999:53-4), artık çoğu varlıklı evde faks makinesi, modem, internet veya işyerine bağlı bilgisayar , cep telefonu , cep bilgisayarı gibi cihazların bulunduğunu; bu teknolojilerin dünyanın her yerindeki uzak

ilişkileri odanın içine taşıdığını ve oturma odasının küreselle yerelin birleştiği dünyaya açılan bir kapı olduğunu söylemektedir.

Martin(1988:45)'in "bilgi teknolojilerinin etkisi bireysel ve örgütsel seviyenin her iki şeklinde, sosyal mevkilerin geniş bir alanında, işte ve evde ortaya çıkmıştır. Bu, teknoloji ve toplum arasındaki etkileşim, sosyal etkilerin göstergesi olan ölçülere, düzenleyici kontrollere veya hukuksal alana sıklıkla konu olmuştur" tespiti, yeni toplumda, teknolojinin tüm mekanları aynı derecede etkileme gücüne sahip olduğunu gösteren önemli bir göstergedir. Son zamanlarda tartışılan internet hukuku, bu alandaki yeni düzenleme ve sınırlar çizme noktasındaki yönelimleri göstermektedir. Bilgi toplumunda bilgi teknolojileri ile sosyal değişimler arasındaki ilişki iki maddede özetlenebilir:

- 1- Bilgi, bilişim teknolojilerindeki değişim ve hız, sosyal yapıyı çok hızlı bir dönüşüm/değişim sürecine sokmuştur.
- 2- Sosyal değişimin çok hızlı olması, toplumsal ve bireysel hayatın parçalanmasını hızlandırmaktadır. Kurumsal ve bilgisel yoğunlaşmalar; aile hayatında, eğitimde, bireyin psikolojik özelliklerinde parçalanmalar yaratmaktadır.

Toplumların Yeni Yönü: Bilgi, Bilişim, Yönetişim

Yeni zamanlarda, iki yüzyıldır alışılan anlamda bir toplum olmayacağı bize kendisini göstermiştir. İnsanlar artık pazar için endüstriyel ürün değil, toplumsal yaşamda somut veya soyut karşılığı olan bilgiler üretmek zorundadırlar. Bu zorunluluk, toplumsal yaşamın üretilip özgürleştirilmesinden kaynaklanır. Teknolojik yoğunlaşma yaşamın her alanına girmiştir. Smith(2001:175), teknolojinin, yaratıcı imkanlarının geniş bir alan üzerinde dağıldığını ve bunun zorlama ve baskı gibi bir içeriğe sahip olduğunu söyler. Örneğin notaları hazırlanmış senfonik bir kompozisyon, müzik aletleri olmadan çalınmaz yada her şeyi hazırlanmış bir kitabın teknik alana girmeden basılması imkansızdır.

Yeni toplumun önemli üç sacayağının bilgi, bilişim ve yönetişim olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi toplumsal, kurumsal gövdenin içinde dolaşan kana benzetilebilir. İkincisi hücreler, ağlar ve damarlar olarak nitelendirilebilir. Yönetişim ise tüm bu süreçlerin verimli bir işletimini sağlayan yeni yönetsel bir modele denk düşer. Bilgi, tüm çalışmada değinildiği üzere artık toplumun kurumsal eksenini oluşturmaktadır. Dijital ağlarla örgütlenen yeni toplumda, bu ağlardan bilgi/bilgilenme/bilgilendirme akmakta ve toplumun hacmini bu açıdan sürekli genişletmektedir. Drucker(1991:177-9)'ın ticaret-sonrası bilgi toplumları(A.B.D, Japonya, Kanada vs.) dediği yeni öncü toplumların temel özelliği, toplumun önemli bir kısmının üniversite bitirdiği ve tüm toplumsal sermayenin bilgi işçilerinin sırtında olduğu bir toplumdur. Bu toplumlarda bütçede en büyük pay eğitim ve teknolojiye ayrılmaktadır. Yüksek eğitimli bir toplum olan bilgi toplumunda başat insan tipi ise modüler insandır. Modüler insan "...belli bir eğitim düzeyinde olup, böylelikle değişik kurum ve örgütlere girip çıkabilen kişiyi tanımlamaktadır. Bu kişi değişik toplumsal ortamların yapı taşlarından biri olmaya yetecek donanıma sahiptir" (Özdalga,1996:261). Drucker (1991:225), insanlık tarihinde hiçbir olgunun, kurumun, yönetim kadar hızla ortaya çıkıp yayılmadığını ve çok az şeyin onun kadar etki yarattığını söylemektedir. Yönetim olgusu sosyal ve ekonomik açıdan küresel bir zihniyetin oluşmasında temel faktör olduğunu belirtir. Zaten yüzyıl başında Weber'in kafasını kurcalayan önemli sorunlardan birisi, yönetim idi. Bugün gelinen noktada ise öne çıkan

anlayış, yönetim kavramı eksenindedir. Yönetim kavramı tüm kurumsal yapılarda (hükümetler, şirketler, işletmeler, sivil kuruluşlar vs.), yeni yönetim anlayışına denk düşer. Yönetim kavramı, klasik yönetsel anlayıştaki yöneten/yönetilen döngüsünü kırmaya dönük bir çabadır. Yönetenin fazlasıyla bağımsız ve başına buyruk olduğu klasik anlayış yerine, yeni toplumda yönetim, yöneten ve yönetilenlerin fiili katılımları ve ortak kararları ile gelişmektedir. Falk(2001:36-38)'un siyasal, sosyal bağlamını tartıştığı yönetim kavramı, artık merkeziyetçi siyasal zihniyetleri zorlamaktadır. Bu durum iktisadi işletmelerde yaygınlaşmıştır. Bill Gates (1999:225), kendi işletme mantıklarının , tepeden bir iki kişinin kararlarıyla yönetmeye dayanmadığını, geniş bir uzman, profesyonel ekip ve yatay yapılanmış şirketin içerisinde çalışan diğer insanların katkılarıyla geniş bir uzlaşım ilkesine dayandığını iddia etmektedir. Bu durum diğer çok uluslu ve büyük şirketlerde de yaygındır. Bu anlamıyla da bireysel sorumluluk, yatay yapılandırılmış kurumlarda fazlasıyla artmıştır. Sorumluluk ilkesi tüm kuruma dağıtılmıştır. Amaç verimliliğin maksimizasyonudur. Bu yapıda her nesne bir enformasyona denk düşmektedir. Bilginin temelde yönetimi serbestleştirilmiştir. Uzman ve profesyonellerin bazı bilgilerin üzerinde tekelleri ise sınıfsal bir kontekste değerlendirilebilir. Bu durumun aynı zamanda siyasal bir izdüşümü de vardır. Bilgi toplumunun dokunulmazları profesyonellerdir. Sınıfsal yapının profesyoneller ekseninde dönüşümü, post-kapitalist bir duruma tekabül eder. Bilgi toplumunun belki de en önemli özelliklerinden birisi de yüksek rasyonalizasyonu içermesidir. Bu rasyonalizasyon, verimlilik ilkesinin ekseninde şekillenip işlevselleştirilmiştir.

Bilişim teknolojileri, yapı içerisinde, bireyler arası ilişkiyi sanal bir düzleme çekmiştir. Kişisel gelişim için gerekli olan tüm bilgiler bilişim teknolojileri yoluyla kolayca erişilebilir kılınmıştır. Bu durum, hem eğitim sistemini çok köklü etkilemiş, hem de klasik muhafazakar eğitim anlayış çerçevesini paramparça etmiştir. Bilgiye ulaşmak için sınır kavramı, kurum kavramı büyük oranda aşınmıştır. Yüksek teknolojiyle artan boş zamanlar, bilişim teknolojilerinin karşısında değerlendirilmektedir. Bu açıdan bu eylemler, küresel fiiller olarak da nitelendirilebilir. Fakat buna rağmen içerikte büyük bir yozlaşma, anlayışta kısırlaşma ve Avcı (1990:71-75)'nın değişiyile "enformatik cehalet" oldukça yaygınlaşmıştır. Bilişim alanındaki yoğun gelişme ve ilerleme aynı oranda toplumsal ve bireysel bilgiyi sığlaştırma tehlikesine de kapı aralamıştır. Bilgi bollaşmakta, anlayışlar ise daralmaktadır. Bu durum, daha çok insan-teknik ilişkisinin niteliğinden kaynaklanan bir durumdur. Bilginin çoğalıp yaygınlaşması bilgiye açıklığı aynı şekilde artırmamıştır (Avcı:83-91). Bilginin varlığı, bireysel iştahı kabartmamakta, aksine düşürmektedir. Bilgi toplumunda bilgi, bilişim, yönetim kurumsal eksenlerde, işletmeler düzeyinde yaygınlaşmaktaysa da, aynı oranda bu yaygınlık kalite bazında aynı şekilde toplumsal yaşamı kuşatmamaktadır. Bilgi toplumunun gelecekte belki de karşılaşılabileceği en ciddi sorunların başında, bu sığlaşma-düzeysizleşme-sıradanlaşma tehlikesi gelmektedir. Bizzat 'bilginin kendisi' her düzlemde değerlendirince bu sorunları aşılabilir ve daha adil bir dünyayı da rüya olmaktan çıkarır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilgi toplumu ve onun teknolojik altyapısı, bugün tüm dünyanın hızına yetişmeye zorlandığı bir şekilde büyük bir dönüşüme neden olmaktadır. Bu dönüşüm/değişimi ülkemiz sosyologlarından Kongar (1985:228-35), temelde teknolojinin ve teknik

gelişmelerin doğasıyla açıklamaktadır. Yani teknoloji, çalışmada da değinildiği üzere, tüm değişme-dönüşümlerin maddi temellerini oluşturmaktadır. Bu değişim ve dönüşüm endüstri toplumundaki sınıf yapısını da büyük oranda değiştirmiştir. Teknolojinin hızla gelişmesi Zijderveld(1985:131-32)'e göre aynı zamanda, teknoloji ve bilimin kültürel bir üst yapının ortaya çıkmasını sağladı. Drucker (1991:182-3) ise, bilgi toplumunda Marks'ın değindiği anlamda bir kapitalist sınıfın artık olmadığını, eski kapitalist sınıfın ise gerilediğini ve bilgi toplumundaki ekonomik hacmin tüm kapitalistlerin servetlerini piyasadan çekseler bile çok fazla etkilenmeyecek kadar genişlediğini belirler. Yeni toplumda her birey ve kuruluş, ürettiği bilgi kadar bir toplumsal sermayeye sahiptir ve mesleklerde sonsuzca çeşitlenmiştir. Teknoloji bu sınırsız niteliği ile, küresel ekonominin, siyasetin ve yönetimin temelini oluşturmaktadır.

Bugün bilgi toplumu gerçeği karşımızda durmaktadır. Fakat insanlık için huzurun ve güvenliğin geldiğini tam olarak söyleyemiyoruz. Bilginin parladığı yerde huzurun ve güvenliğin geleceği yönündeki sağduyumuz, fiili durum ile sınılandığında çok da işe yaramamaktadır. Bilgi toplumunun insanlığa birçok önemli imkanlar ve faydalar getirdiği şüphe götürmez. Fakat bu durum eşit ve adil bir şekilde tüm toplumsal katmanlara yayılmamaktadır. Gelişmiş-azgelişmiş-gelişmemiş ülke ayrımları rafa kaldırılmıştır. Bugün sosyal bilimlerde aciliyetle incelenmesi gereken konuların başında, ülkemizin de içinde bulunduğu tüm gelişmekte olan ülkelerde, bilgi toplumuna geçiş sürecinin nitelikleridir. Bu incelemelerin gözden kaçırılmaması gereken belki de en önemli konuların başında bilgi toplumunun varlığı ile bilginin tüm insanlara eşit bir şekilde ulaştırılması için gerekli alt yapının kurulması yönündeki dengenin sağlanmasıdır. Bu ekonomik ve toplumsal bir sorundur. Fakat ekonomist bir mantıkla da çözülemez. Falk (2001: XI)'un önemle üzerinde durduğu bir konu olan bu ekonomist mantığın geçersizliği söylemi, bizi bu konuyu daha çok bir ahlak ve değerler sorunu olarak düşünmemiz yönünde de bir çağrıdır.

KAYNAKÇA

- Avcı, Nabi (1990), **Enformatik Cehalet**, Rehber Yayınları, Ankara
- Beck, Ulrich (2000), **What is Globalization**, Polity Press, UK, USA.
- Bozkurt, Veysel (1996), **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayınları, İstanbul
- Castells, Manuel (1997), **The Rise of Network Society**, Blackwell Publishers", USA-UK
- Çoban, Hasan (1997), **Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş**, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- Dordick, Herbert S., Wang, Georgette (1993), **The Information Society: A Retrospective View**, Sage Publication, London, New Delhi
- Drucker, Peter (1991) **Yeni Gerçekler**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara
- Falk, Richard (2001), **Yırtıcı Küreselleşme**, Çev: A.Çaksu, Küre Yayınları, İstanbul
- Gates, Bill (1999), **Dijital Sinir Sistemiyle: Düşünce Hızında Çalışmak**, Doğan Yayınları, İstanbul.
- Habermas, Jürgen (1993), **İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kongar, Emre (1985), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul
- Kutlu, Erol (2000), **Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir

- Özdalga, Elisabeth (1996), “Açık Toplum ve Düşmanları” **Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm** Dergisi. (Der: Y. Aktay, A. Topçuoğlu,) Vadi Yay. Ankara
- Poloma, Margareth (1993), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (çev: H. Erbaş, Gündoğan) Yay. Ankara
- Smith, Philip (2001), **Cultural Theory: An Introduction**, Blackwell Publishers, USA-UK
- Tomlinson, John (1999), **Globalization and Culture**, Polity Press, UK
- Toffler, Alvin (1991), **Şok**, (çev: S. Sargut), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- Zijderveld, Anton C. (1985), **Soyut Toplum**, (çev: Cevdet Cerit), Pınar Yayınları, İstanbul.